ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“ – БЪЛГАРИЯ
НАУЧНИ ТРУДОВЕ, ТОМ 63, КН. 1, СБ. А, 2025 – ФИЛОЛОГИЯ,
PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV – BULGARIA
RESEARCH PAPERS, VOL. 63, BOOK 1, PART A, 2025 – LANGUAGES AND LITERATURE

DOI 10.69085/ntf2026a263

ФИЛОСОФСКИ ТЪЛКУВАНИЯ НА ПОНЯТИЕТО *ВРЕМЕ* И ИНТЕРПРЕТАЦИЯТА МУ В ЛИНГВИСТИКАТА

Светла Джерманович
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

PHILOSOPHICAL INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT OF TIME AND ITS REPRESENTATION IN LINGUISTICS

Svetla Dzhermanovich
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

djermanovic.pu@uni-plovdiv.bg

The category of time should be regarded as a fundamental philosophical and linguistic structure, the understanding of which is essential for any research on verbal tenses in the South Slavic languages. The present article outlines the historical trajectory of ideas about time, from ancient thought (Homer, Hesiod, Aristotle, and Plato), through the Christian introspective interpretation of Augustine, the concepts of absolute and relative time (Isaac Newton and Gottfried Wilhelm Leibniz), the transcendental framework of Immanuel Kant, and the German idealism of G. W. F. Hegel. Emphasis is placed on the space–time relationship and on Mikhail Bakhtin’s concept of the chronotope as a key analytical tool. From a linguistic perspective, the analysis draws on major theoretical paradigms proposed by Ferdinand de Saussure, Hans Reichenbach, Edward Sapir and Benjamin Lee Whorf, Noam Chomsky, George Lakoff, Mark Johnson, and Leonard Talmy.

Key words: category of time, space–time, chronotope, absolute time, relative time, reference

Понятието време в общонаучен смисъл е сложна, многоизмерна структура, която човечеството винаги се е опитвало да разбере и тълкува от различни гледни точки. Тъй като времето наред с пространството е

един от най-важните компоненти на съществуването, то е обект на изучаване в много науки и се отнася към основните философски категории, без които възприемането на модела на реалността е невъзможно.

Във философията категориите ***пространство*** и ***време*** приемат формата на пределно обобщено теоретико-мирогледно осъзнаване от страна на обществено-историческия субект. Човешкият стремеж е да се осмислят пространствено-времевите отношения в тяхната глобалност, цялост, противоречивост, в тяхната съотнесеност с човека, с неговото място и предназначение в света (по Кандрашкина 2011: http).[1]

Философското осмисляне на моделите на времето се характеризира с дълъг и сложен път на интерпретация на познавателната дейност, с формиране на темпоралната картина на света и ориентацията на човека във времето.

В нашата гръко-римска антична традиция първото споменаване на категорията ***време*** се среща в античната митология и древногръцката епическа поезия. Смята се, че категориите ***пространство*** и ***време*** се споменават за първи път в „Одисея“ на Омир. „Теогония“ на Хезиод съдържа концепцията за две времена: едното е цикличното време на несъвършения свят, другото е висшето време, „…в което се измерват глобалните моменти в историята на света“ (Ахундов 1985: 53).

Тези все още недостатъчно ясни идеи за съществуването на две времена се доразвиват в античната натурфилософия, във философските теории на Ренесанса и Новото време, в трудовете на мислители като Сократ, Хераклит, Платон, Аристотел, Демокрит, Декарт, Кант, Бергсон, Хегел и други.

Още през Античността **Платон** описва времето като ***движещ се образ на вечността***, което го свързва с един по-висш, идеален свят и с теорията за формите. В Платоновия модел времето често се свързва с движението на небесните тела и с идеализираната космология, в която времето е инструмент за подреждане на променящите се явления в целокупния свят. Платон разглежда времето като познавателен режим, чрез който човешкият разум осмисля непроменимото във формите. В това отношение времето функционира като връзка между реалното и идеалното, като носи структура за осмисляне на промяна и перманентност едновременно. **Аристотел** вижда времето като ***мярка за движение и промяна*** – то е обективно, но не може да съществува без про-

[1] Тук и до края на работата преводите от английски, руски и сръбски език са мои – Св. Дж.

мяна. За мислителя времето е външна метрика на сменящите се събития и процеси в природата, свързана с понятието за движение и причинност; то не е нещо самостоятелно, а модалитет на промяната, който може да се измерва чрез наличието на движения и събития. В своите задълбочени формализации Аристотел подчертава, че времето не съществува независимо, а се дефинира чрез засягащите го движения, което поставя основи за концептуализацията на времето като насочвано от обекти и моменти в пространството (Аристотел 1983: 495).

По-късно християнският философ **Аврелий Августин (Блажени)** изказва революционно твърдение – времето не е нещо външно, а вътрешно, субективно. То съществува в човешкото съзнание като спомен за миналото, преживяване на настоящето и очакване на бъдещето. Прозрението на Августин отразява интензивно въплътеното в човешката психология разбиране за времето: миналото се съхранява като памет, настоящето се преживява като сегашна точка на текущото съзнание, а бъдещето се проектира като намерение. Този вътрешен режим влияе върху езиковото говорене за времето: глаголните времена и аспектите стават средство за кодиране на записи на паметта, актуалните преживявания и очакваните проекции. В академичен контекст това възприемане подчертава, че времето не може да бъде чиста абстракция извън човешкия опит, а е конструкция на съзнанието, която се отразява и в езиковите проявления. В „Изповеди“ Августин Блажени пише: „Времето е свойство на Вселената, създадена от Бога“ (Августин 2006: 27).

Следренесансовата култура е повлияна от новата гравитационна картина на света, представена в класическата механика на **Исак Нютон** (1687), който утвърждава идеята за ***абсолютното време*** и пространството – те съществуват независимо от всичко. Тази концепция подчертава, че времето и пространството са абсолютни константи, които действат като приоритетни фундаменти на физиката и класическата механика. В основата на виждането на И. Нютон е религиозно-философската представа за божествения произход на времето, която е характерна и за Августин Блажени (354 – 430 г.). Нютоновото разбиране насочва вниманието към линейното, детерминирано време и абсолютната пространствена реалност, което по-късно се пренася и в лингвистичните модели чрез конституиране на времеви рамки – сегашно, минало, бъдеще – като независими и обективни координати на говоримото и писменото изразяване.

Нютоновата идея за абсолютно време се подлага на критика още от **Готфрид Вилхелм фон Лайбниц** (1646 – 1716), който развива релационна концепция за ***времето и пространството***. За Лайбниц времето и

пространството са системи от отношения между елементи в действителността. Тези идеи подготвят почвата за по-нататъшни теоретични разработки в лингвистиката, включително концептуалните метафори за време, които се основават на отношенията между обекти и събития.

През XVIII век доминират психологическите (Джон Лок и Дейвид Хюм) и трансценденталните (Имануел Кант) представи за времето. Дж. Лок твърди, че продължителността (дължината) е сбор от моментите на времето, а последователността на идеите в съзнанието и душата на човека представлява мярка за всички други последователности.

И. Кант въвежда ключовата идея, че ***времето и пространството*** не са свойства на външния свят, а вродени структури на нашия разум, чрез които възприемаме и организираме опита си. Тази негова теза поставя времето и пространството не като обективни характеристики на света, а като априорни условия за възприемане и мислене, което има директни последствия за лингвистичните анализи. Ако езикът е продукт на човешкия разум, той е структуриран според априорните форми на схващане и различията между езиците в способността да изразяват времеви отношения. За Кант времето има трансцендентен характер, а времевата последователност представлява безкрайно продължаваща линия.

Георг Вилхелм Фридрих Хегел (1770 – 1830) в своя труд „Философия на природата“ **(**Хегел 1975) свързва времето със самопознаващия се абсолютен дух, който е в основата на всичко. ***Времето*** произтича от настоящето, съществува само настоящето.

Макар да остава по-встрани от нашите интереси, ще спомена и един популярен, по-скоро литературоведски „прочит“ на идеята за времето и пространството. За да бъдат тезите, изводите от работните хипотези и обобщенията в по-нататъшното ни изследване достатъчно убедителни, необходимо е да обърнем внимание и върху въпроса за онтологията на т.нар. ***хронотоп***, т.е. сложната взаимовръзка между пространството и времето.

Отношенията време – пространство, художествено усвоени в литературата, М. М. Бахтин обозначава с понятието ***хронотоп*** (*времепространство*) (Бахтин 1975: 234).

По думите на **В. Н. Топоров** „…в митопоетическия хронотоп времето се сгъстява и се превръща във формата на пространството, в неговото „четвърто измерение“ (Топоров 1983: 232 – 233).

Терминът *хронотоп* за първи път е употребен в математическото естествознание и е обоснован в теорията на относителността на **А. Айнщайн**, същността на която се състои в „…установяване на

факта, че времето и пространството съществуват не сами по себе си, а се намират в такава универсална взаимовръзка, в която губят самостоятелността си и се проявяват като относителни страни на единното и неделимото времепространство“ (цит. по Философски речник 1978: 94).

Относно взаимовръзката между пространството и времето още **Г. Хегел** казва, че пространството е „…отреченото време, тъй както, обратно, снетото пространство е преди всичко точката, а развито само за себе си, е времето“ (Хегел 1975: 56).

В началото на XX век лингвистиката започва да се оформя като самостоятелна наука, отделяйки се от философията чрез изграждането на ясно дефинирани методологични принципи и формални подходи.

Фердинанд дьо Сосюр въвежда фундаменталното разграничение между **синхрония** (изучаване на езика в даден момент, като статична система) и **диахрония** (изучаване на езика в неговото развитие през времето). Това разграничаване отразява интеграцията на времето в самата структура на лингвистичната наука. И до днес синхронният анализ третира езика като системна функционална цялост в настояще време, докато диахронният подход изследва еволюцията на езиковите явления във времето, подкрепяйки историческия контекст на езиковото знание както фактологично, така и теоретично.

Малко по-късно **Едуард Сапир и Бенджамин Лий Уорф** (1982) формулират своята прочута ***Хипотеза за лингвистичната относителност,*** която „…предполага, че езикът не съществува като изолирано явление, а оказва влияние и върху протичането на познавателните процеси“ (Лурия 1984: 124). С ***Хипотезата на Сапир и Уорф*** „…е свързано всичко, което има отношение към езиковата еволюция. Ние виждаме как в различните езици структурните промени водят до промени в *наивната картина на света*, характерна за всеки отделен език. А при промяна на наивната картина на света се променя задължително и *възможният свят* (според терминологията на Яако Хинтика), т.е. индивидуалното възприемане на вселената от говорещите“ (Димитрова 2022: 38). Като обобщаваща и всеобхватна теза за универсалността на пространството и времето и тяхното езиково експлициране хипотезата на Сапир и Уорф е във фокуса на изследователския анализ на **В. Маровска:** „Човекът се подчинява на егоцентристкото разбиране за време и пространство и двете понятия са трудно разкъсваеми едно от друго. Това е изобщо характерно за европейските езици и култури (по данни на Уорф 1982: 99)“ (Маровска 2014: 66).

Времето, както и пространството често се изучават и като самостоятелни понятия, като на тези категории са посветени немалък брой публикации (Андрейчин 1944; Андрейчин, Николов, Костов 1947; Куцаров 1995; Първев 1975; Топоров 1983; Яковлева 1994; Арутюнова 1999; Чугунова 2009, 2012; Топоров 2004; Димитрова 2022; Ю. Чакърова 2013 и мн. др.[2]). Предвид невъзможността за по-подробен преглед в тази статия на цитираните разработки те са обект на наше отделно проучване, чийто фокус е именно ***времето*** в езиковедската литература на славянските езици.

През 1947 г. немският философ и физик **Ханс Райхенбах** предлага една изключително влиятелна теория за референтните времена, която систематизира времевите координати в езика и ги свързва с референтните рамки на речта. Той формулира три основни момента, всеки от които е разположен върху линията на времето, позволяващи прецизно описване на времевите отношения в изречението:

- **S (Speech Time)** – момент на говоренето;
- **E (Event Time)** – момент на събитието;
- **R (Reference Time)** – момент на референтността.

В същата теоретична перспектива, макар и от различен ъгъл, се вписва и концепцията на руския лингвист Роман О. Якобсон (1957) за т.нар. *шифтъри*. Според него определени граматични категории съчетават формална маркираност и индексална функция, тъй като „езиковите единици функционират по двоен начин: те могат едновременно да бъдат използвани и да бъдат обект на референция“ (Якобсон 1957: 130).

Глаголните времена са типичен пример за подобни единици, тъй като кодират отношението между момента на говоренето, момента на събитието и момента на референтността. В този смисъл моделът на Райхенбах (S–E–R) може да бъде интерпретиран като формално описание на онези индексални механизми, които Якобсон концептуализира като шифтъри.

От гледна точка на текстовата организация това означава, че темпоралните форми не функционират единствено като хронологични маркери, а като референтни маркери, които пренастройват референтния център и структурират вътрешната темпоралност на текста.

През същата 1957 година **Ноам Чомски** прилага подхода на т.нар. **генеративна граматика (идея за дълбинните структури)**, който

[2] По-подробно вж. библиографията към настоящия труд.

търси универсални граматически принципи, стоящи в основата на всички езици, включително и тези, свързани с ***времето и пространството***. Н. Чомски подчертава, че човешкият език е подложен на вътрешни принципи и ограничения, които позволяват на децата да усвоят граматиката на своя език без стриктно ръководство от опита (Чомски 1981). В контекста на темпоралните явления това означава, че има общи тематични схеми за времето и неговото изразяване, които се проявяват в различни езици чрез различни, но структурно сродни механизми, като времеви съгласувания, глаголни видове, употреба на времена и модални маркери, както и чрез абстрактни концепти за времето, които са въплътени в лексиката и формалните правила на граматиката.

Същностното разбиране за връзката между ***времето*** и ***пространството*** изкристализира с обособяването на **когнитивната лингвистика** през 80-те години на миналия век, когато се предлагат нови методи за изследване на зависимостите между език, мислене и възприятие. Във фокуса на когнитивната лингвистика е езикът като отражение на когнитивните процеси. Той не се разглежда като самостоятелна абстракция, отделена от мисленето, а като съвкупност от общи когнитивни механизми. Формират се когнитивните схеми чрез натрупвания от телесни и сензорни преживявания, които хората използват за структуриране на абстрактни концепти, като времето. В центъра на тези възгледи е идеята, че езиковите изрази за времето често се организират чрез пространството. Те са основни метафорични връзки между пространството и времето, които позволяват на говорещите да използват физическия си опит като база за концептуализиране на бъдеще, минало и продължителност (Чакърова 2013).

Джордж Лейкоф и **Марк Джонсън** в книгата си „Metaphors We Live By“ (Лейкоф, Джонсън 1980) предлагат абстрактните концепции като ***времето*** да се отразяват и изразяват чрез по-конкретни. Тяхната основна теза е, че ***времето*** е метафорично структурирано чрез пространството: пространството функционира като базова когнитивна категория, която служи като източник и домейн за осмислянето на по-абстрактното понятие ***време.*** Това означава, че когато говорим за бъдеще, минало или настояще, ние често използваме пространствени концепции за подреждане на времевите отношения в нашите мисловни схеми и когато формулираме изречения, които описват времеви събития, всъщност активираме пространствени репрезентации. С изрази като „предстоящи събития“ обикновено се кодира с посока напред, докато „миналото“ често се представлява „зад гърба“ ни или като нещо, което е вече отминало. Може да се обобщи, че пространството е по-базова

когнитивна категория, която служи като източник домейн за осмисляне на по-абстрактната категория „време“. Пространствената рамка предоставя структурни ориентири за организационни и класификационни операции: тя влияе върху изборите на глаголни аспекти, времеви маркери и последователности на говорене, както и върху това как се изграждат времеви сценарии в наративи и експозе. Следователно рамката за времеви отношения не е отделна от пространствената организация на мисленето, а е неразделна част от нея, като формално кодира и конституира отделните времеви елементи в езика.

Друг важен принос в този контекст има **Леонард Талми** (Талми, 2000), чийто подход към типологията на пространството и движението в езиците предоставя емпирични и теоретични основания за разбирането на ***времето*** като културно-езикова конструкция. Л. Талми анализира как различните езици кодират посоката, начините на движение и ориентациите в пространството и как тези когнитивно специфични кодове се превеждат в езикови структури. Така примерът за пространствени ориентации към движение и посока може да бъде използван за обяснение на различните начини, по които говорим за минало, настояще и бъдеще в различен културно-езиков контекст и как това отразява самото възприемане на времето.

В своето изследване на „текстовия свят, неговото обособяване и разглеждане като автономен обект“ И. Савова въвежда понятието ***текстово време***, с което определя „…времето на представяния в текста (мини)свят. То е времето, в което съществуват обектите, развиват се процесите и следват едно след друго събитията от моделирания в съответния текст „къс действителност“ (Савова 2007). ***Пространството и времето*** се приемат като различни съдържателни категории на текста, еднаквопорядкови явления с еднородни функции, организиращи се еднотипно „като модели и средства, независимо от конкретните различия“. И. Савова споделя становището на И. Р. Галперин (Галперин 1981: 87) за категорията континуум като същностна характеристика на цялостните езикови продукти, свързана непосредствено с ***времето*** и пространството (пак там). Авторката споделя убеждението, че „изследването на глаголните времена трябва да става именно в рамките на текста, а не в изолирани изречения, защото само тогава то може да излезе от сферата на простото описание и да добие обяснителна сила“ (Савова 2007: 6).

Предложеният текст очертава рамките на по-широко изследване, посветено на функционирането на темпоралните грамеми аорист и имперфект в дискурсивен план. В този смисъл изследването очертава теоретичната база за анализ на конкретна проблематика – проявленията

и текстовите функции на посочените глаголни форми. Изборът на текстовата лингвистика като възможна изследователска перспектива е обусловен от факта, че именно текстът представлява аналитичната рамка, в която се реализират и взаимодействат разглежданите темпорални грамеми.

Литература

Августин А. 2006: Августин, А. *Изповеди.* [Avgustin, A. Izpovedi.] София: Изток – Запад, 2006.

Андрейчин 1944: Андрейчин Л. *Основна българска граматика.* [Andreychin, L. Osnovna balgarska gramatika.] София: Хемус, 1944.

Андрейчин, Костов, Николов 1947: Андрейчин, Л., Костов, Н., Николов, Е. *Българска граматика.* [Andreychin, L., Kostov, N., Nikolov, E. Balgarska gramatika.] София: Държавно издателство, 1947.

Аристотел 1983: Аристотель. *Собрание сочинений в 4 томах, том 4*. [Aristotel. Sobranie sochinenij v 4 tomah, tom 4.] Москва: Мысль, 1983.

Арутюнова 1999: Арутюнова, Н. Я. *Язык и мир человека*. [Arutyunova, N. Y. Yazyk i mir cheloveka.] Москва: 1999.

Ахундов 1985: Ахундов, М. Д. Пространство и время: от мифа к науке. [Ahundov, M. D. Prostranstvo i vremya: ot mifa k nauke.] // *Природа*, 1985, № 8, 53 – 64.

Бахтин 1975: Бахтин, М. М. Вопросы литературы и эстетики. [Bahtin, M. M. Voprosy literatury i estetiki.] // *Исследования разных лет.* Москва, 1975, 234 – 407.

Бъчваров, Драганов, Стоев 1978: Бъчваров, М., Драганов, М., Стоев, Ст. *Философски речник.* [Bachvarov, M., Draganov, M., Stoev, St. Filosofski rechnik.] София: Партиздат, 1978.

Галперин 1981: Гальперин, И. Р. *Текст как объект лингвистического исследования*. [Gal`perin, I. R. Tekst kak ob¨ekt lingvisticheskogo issledovaniya.] Москва: Наука, 1981.

Димитрова 2022: Димитрова, Ст. *Вселената на езика. Диалози с проф. Стефана Димитрова.* [Dimitrova, St. Vselenata na ezika. Dialozi s prof. Stefana Dimitrova.] Пловдив: Макрос, 2022.

Кандрашкина 2011: Кандрашкина, О. О. Категория пространства, времени и хронотопа в художественном произведении и языковые средства их выражения. [Kandrashkina, O. O. Kategoriya prostranstva, vremeni i hronotopa v hudozhestvennom proizvedenii i yazykovye sredstva ih vyrazheniya.] // *Cyberleninka,* 31.01.2011,

1217 – 1221. <https://cyberleninka.ru/article/n/kategorii-prostranstva-vremeni-i-hronotopa-v-hudozhestvennom-proizvedenii-i-yazykovye-sredstva-ih-vyrazheniya> (30.10.2025).

Кант 1992: Кант, И. *Критика на чистия разум.* [Kant, I. Kritika na chistiya razum.] София: БАН, 1992.

Куцаров 1995: Куцаров, Ив. Към въпроса за граматикализираните значения на българския глагол. [Kutsarov I. Kam vaprosa za gramatikaliziranite znacheniya na balgarskiya glagol.] // *Език и свят. Съвременна филологическа проблематика. Юбилеен сборник. Т.1,* Пловдив, 1995, 23 – 29.

Куцаров 1995: Куцаров, Ив. Към въпроса за организацията на парадигмата на българския глагол. [Kutsarov I. Kam vaprosa za organizatsiyata na paradigmata na balgarskiya glagol.] // *Езиково обучение и актуални проблеми на езиковата култура,* Смолян, 1995, кн. 1, 16 – 24.

Лайбниц 1989: Leibniz, G. W. *Discourse on Metaphysics (transl. L. E. Loemker), Philosophical Papers and Letters.* A Selection, Second Edition (ed. L. E. Loemker). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1989a, 303 – 330.

Лейкоф, Джонсън 1980: Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.

Лурия 1984: Лурия, А. *Език и съзнание.* [Luriya, A. Ezik i saznanie.] София: Наука и изкуство, 1984.

Маровска 2014: Маровска, В. Теориите за референцията и перспективите им за съвременната лингвистика. [Marovska, V. Teoriite za referentsiyata i perspektivite im za savremennata lingvistika.] // *Славянски диалози*, Пловдив, 2014, кн. 15, 64 – 79.

Платон 1997: Plato. *Complete Works*. Ed. by John M. Cooper and D. S. Hutchinson, Indianapolis / Cambrige: Hackett Publishing Company, 1997.

Първев 1975: Първев, Хр. *Очерк по история на българската граматика.* [Parvev, Hr. Ocherk po istoriya na balgarskata gramatika.] София: Наука и изкуство, 1975.

Савова 2007: Савова, И. Категорията текстово време. // *LiterNet*. Електронно списание. 15.03.2007, № 3 (88). < https://liternet.bg/publish7/isavova/tekstovo.htm> (8.09.2025).

Савова 2007: Савова, И. Текстовото време: към адекватното познание на темпоралността на езиковите текстове. [Savova, I. Tekstovoto vreme kam adekvatnoto poznanie na temporalnostta na ezikovite tekstove.] // *Български език*, 2007, кн. 2, 5 – 18.

Талми 2000: Talmy, L. *Toward a Cognitive Semantics.* Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2000.

Топоров 1983: Топоров, В. Н. *Семантика и структура.* [Toporov, V. N. Semantika i struktura.] // *Пространство и текст*, Москва: Академия наук СССР, 1983, 227 – 284.

Топоров 1983: Топоров, В. Н. *Пространство и текст. Текст: семантика и структура.* [Toporov, V. N. Prostranstvo i tekst. Tekst: semantika i struktura.] Москва: Наука, 1983.

Топоров 2004: Топоров, В. Н. Еще раз о некоторых теоретических аспектах этимологии. [Toporov, V. N. Eshhe raz o nekotoryh teoreticheskih aspektah etimologii.] // *Исследования по этимологии и семантике*, Т. I. Москва, 2004, 41 – 48.

Хегел 1975: Гегель, Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Том 2. Часть 3: Философия природы. [Hegel, G.V.F. Entsiklopediya filosofskih nauk. Tom 2. Chast 3: Filosofiya prirody.] // *Мысль*. Т. 64. Москва, 1975, 5 – 579.

Чакърова 2013: Чакърова, Ю. Метафорични модели на времето в българското, руското и английското езиково съзнание. [Chakarova, Yu. Metaforichni modeli na vremeto v balgarskoto, ruskoto i angliyskoto ezikovo saznanie.] // *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, 2013 – Филологии, т. 51, кн. 1, сб. Б, 9 – 22.

Чомски 1981: Chomsky, N. *Lectures on Government and Binding.* Dordrecht,Foris, 1981.

Чугунова 2009: Чугунова, С. А. *Концептуализация времени в разных культурах. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук.* [Chugunova, S. A. Kontseptualizatsiya vremeni v raznyh kul’turah. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoj stepeni doktora filologicheskih nauk.] Тверь, 2009.

Чугунова 2012: Чугунова, С. А. Концептуализация времени: «поворот к телу». [Chugunova, S. A. Kontseptualizatsiya vremeni: „povorot k telu“.] // *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*, 2012, № 3 (23), 25 – 32.

Якобсон 1957: Jakobson, R. O. *Shifters, Verbal Categories and the Russian Verb*. Harvard University Press, 1957.

Яковлева 1994: Яковлева, Е. С. *Фрагменты русской языковой картины мира.* [Yakovleva, E. S. Fragmenty russkoj yazykovoj kartiny mira.] Москва, 1994.